

THE (PRE)ROMANTIC MACABRE IN VASILE AARON'S WORK: *REPORTA DIN VIS*

Oana POP

University of Bucharest

Abstract: This article is centered around the aesthetics of decay, the aesthetic category of the macabre as it was represented in the Romanian poetry at the beginning of the 1800s by the writer Vasile Aaron. The macabre is, in this case, rendered between the Enlightenment and Romantic approaches of the term. Therefore, we will be able to see how Romantic elements are melted with the Enlightenment ideology and how they contribute to the manifestation of the macabre in the literary work of the Romanian poet.

Keywords: Vasile Aaron, aesthetics of the macabre, poetry, death, dream.

Reporta din vis de Vasile Aaron este un poem epico-didactic, după cum a fost etichetat, în care au fost inserate numeroase scene cinegetice și ample descrieri de natură, decupate prin intermediul observației directe, fără reminescente livrești sau expuse cu vreun scop moralizator. „Deși autorul, familiarizat cu decorul convențional și imaginea esențializată, nu e desprins să vadă realitatea sub aspectele ei schimbătoare și diferențiale, totuși nevoia de a evoca materialitatea obiectuală a lumii, detaliul concret al vânătorii sau aspecte particulare ale peisajului îl ajută să-și înfrângă inerțiile clasicizante.”¹

Macabrul este o categorie estetică dezvoltată în cadrul unui curent literar, în cazul de față avem de-a face cu o tematică macabră de tranziție, între preromantism și romantism. Macabrul a devenit în timp atât un cod cultural, cât și un sistem de stereotipuri și judecăți care au dat naștere unor serii de mituri ale trecerii care au influențat literatura. Prin urmare, macabrul se manifestă prin teme și motive literare caracteristice, iar lucrarea își propune observarea modului de reflectare a macabrului în ultima creație poetică a lui Vasile Aaron. În *Reporta din vis* macabrul se manifestă atât sub aspect oniric, cât și sub aspect teosofic sau magic. La Aaron macabrul pornește de la vis și ajunge să se materializeze prin dezvoltarea condiției de muritor, putând astfel să identificăm nuanțe având drept caracteristici ale literaturii monastice – evidențierea nimicniciei umane și până la macabrul funest – cimitirul.

În *Reporta din vis*, macabrul este activat prin intermediul visului și al unui mentor providențial care îi oferă tânărului Reporta spectacolul unei vizite în lumea trupurilor moarte. După cum afirmă și Nicolae Manolescu: „cel mai interesant lucru din poem îl constituie viziunea macabră din cimitirul pe care bătrâna călăuză îl face transparent”², așa încât tânărul să poată observa ce se întâmplă cu trupul omului după ce acesta moare, o moarte desacralizată.

Începutul poemului se deschide prin intermediul unei invocații a muzelor pentru a înzestra scriitorul cu cele necesare transcrierii visului în versuri. „Întoarcere la somn e o întoarcere la starea primordială asemănătoare vieții vegetale”³, așa încât recuperarea sintezei, a unei armonii universale este redată prin realizarea unei călătorii în propriul eu pentru a descifra scopul vieții și a se omogeniza cu materia. Motivul ruinelor este explicit în text prin amintirea cetății Sarmis. „Fragilitatea materiei biologice față de timp este de sursă biblică.

¹ *Scriseri literare inedite*, documente literare alese, publicate, adnotate și comentate de Paul Cornea, Andrei Nestorescu și Petre Costinescu, Editura Minerva, București, 1981, p. 15.

² Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 119.

³ Albert Beguin, *Sufletul romantic și visul*, Editura Univers, București, 1970, p. 15.

Motivul triumfului morții a avut o circulație extraordinară.⁴ După depășirea momentului ruinelor, este prezentat un moment cinegetic, pentru ca apoi, obosit fiind tânărul cade într-un somn adânc, urmând ca eroul poemului să fie botezat de „un bătrân cu barba căruntă, cu albe veșminte, la căutătură blând, și la cuvinte”⁵, noul său nume fiind Reporta din vis. Tânărul îl acceptă pe bătrân drept mentor, acesta de pe urmă, propunându-i o incursiune prin „al vieții vis”. Astfel, tânărul se vede nevoit să răspundă unor serii de întrebări venite din partea bătrânului care dorește să încerce credința tânărului. Modelele negative enumerate de bătrân, în sprijinul convingerilor sale, sunt: Absalon, Samson, Salamon și un rege asirian numit Navohodonosor. Se poate observa cum intenția autorului transpare prin alegerea acestor nume, singurul care face notă discordantă fiind cazul regelui asirian.

Firul narativ al poemului se îmbină cu motivul romantic al *fortunei labilis*⁶, pentru ca apoi prin intermediul alegoriei să fie prezentată discuția dintre *Omenire* și *Lume*. Suprapus alegoriei, macabrul romantic intervine în economia imaginarului în finalul cântecului *Lumii* enumerând etapele prin care trece omul până moare și ce se întâmplă cu trupul după ce se separă de suflet: „Aici trupul așezându-l/ Și cu pământ astupându-l/ De mistuire-i grijesc;/ Trimit muște mușcătoare,/ De vermi pricinuitoare./ Vermii în scurt să prășesc. / Sug sugele cu cumplire,/ Mâncă carnea cu răpștire./ De vreo milă-i trecut/ Când sângele se fărșește/ Și carnea se mistuiește/ Și vermele e pierdut./ Eu trimit broaște râioase/ Și țărpi reci fără de oase/ Și-i așez liniștuiți/ În locurile golite/ Și de carne lăzuite/ Să petreacă odihniți.”⁷. Spre deosebire de tipologia macabrului existent în epocă, Vasile Aaron face un pas înainte, trimitând la estetica urâtului agreată de Tudor Arghezi. Este foarte greu de analizat un astfel de decor recurgând la comparația cu alte opere contemporane lui Aaron, deoarece în nici o altă scriitură a acelei perioade, moartea, perisabilitatea materiei umane nu este la fel de stridentă. În lucrarea sa „Amurgul Evului Mediu”, Huizinga consideră că trei teme oglindesc în mod deosebit obsesia morții: „dispariția celor a căror strălucire au cucerit întreaga lume, putreziciunea frumuseții omenești și perenitatea dansului macabru, unde moartea atrage în suita sa oameni de toate clasele sociale și de toate vârstele.”⁸

Descrierea procesului de descompunere al cadavrului poate, nu ar fi fost atât de caustică dacă nu ar fi fost urmată de o evaluare directă a „pagubelor”, Reporta din vis fiind dus de către bătrân într-un cimitir. Acolo tânărul este încurajat să descifreze inscripții funerare ce subscriau avertismentelor enunțate de bătrân în ceea ce privește un trai care nu respectă învățăturile creștine. Cele treizeci de inscripții funebre se centreză pe motivele *fortuna labilis*⁹, *fugit irreparabile tempus* și *ubi sunt* – mozaicul compus din aceste fragmente de viață reprezentând un fel de oglindă, „oglină care luminează egalitatea din lumea aceasta”¹⁰, în care este surprinsă foarte amănunțit deșertăciunea lumii. „Țintirimul vechi”¹¹ pare a fi un fel

⁴ Mihai Vornicu, *Despre poezia ruinelor*, în *Structuri tematice și retorico stilistice în romantismul românesc*, Editura Academiei, București, 1976, p. 32.

⁵ Vasile Aaron, *Reporta din vis*, în *Scrieri literare inedite*, documente literare alese, publicate, adnotate și comentate de Paul Cornea, Andrei Nestorescu și Petre Costinescu, Editura Minerva, București, 1981, p. 20.

⁶ „Acum Cres vede că zisul noroc/ Cu statornicie nu stă într-un loc./ Pe cine îl are lesne-l părăsește./ Cu pași îndoiți la altul grăbește” în Vasile Aaron, *Reporta din vis*, în *Scrieri literare inedite*, documente literare alese, publicate, adnotate și comentate de Paul Cornea, Andrei Nestorescu și Petre Costinescu, Editura Minerva, București, 1981, p. 24.

⁷ Vasile Aaron, *Reporta din vis*, în *Scrieri literare inedite*, documente literare alese, publicate, adnotate și comentate de Paul Cornea, Andrei Nestorescu și Petre Costinescu, Editura Minerva, București, 1981, p. 28.

⁸ Johann Huizinga, *Amurgul Evului Mediu*, Editura Minerva, București, 1970, p. 226.

⁹ Huizinga constată că ideea dansului macabru este adesea însoțită de cea a roții norocului unde se manifestă în chip evident aceeași indiferență față de categoriile sociale omenești.

¹⁰ Pavel Chihaiia, *Sfârșit și început de ev*, Editura Eminescu, București, 1977, p. 26.

¹¹ Vasile Aaron, *Reporta din vis*, în *Scrieri literare inedite*, documente literare alese, publicate, adnotate și comentate de Paul Cornea, Andrei Nestorescu și Petre Costinescu, Editura Minerva, București, 1981, p. 28.

de necropolă a tuturor timpurilor în care au fost aruncați la grămadă eroi ai Eladei, regi, strategii, eroi semi-zei, poeți chiar sau frumoasele femei pentru care s-au distrus cetăți și s-au pornit războaie¹². Analizând cele treizeci de antroponime se poate realiza o clasificare a acestora în funcție de etimologia numelor și regiunea geografică unde era răspândit. Selecția pe care autorul o face în ceea ce privește antroponimele este esențială în ilustrarea primei teme enunțată de Huizinga, dispariția celor a căror strălucire a cucerit întreaga lume: Pompei, Priam sau Ahiles. Notabil este și faptul că, jumătate din antroponimele enumerate au drept început litera *p*, arătând astfel înclinarea scriitorului spre a oferi poemului un caracter muzical prin aliterații și asonanțe. Decorul nu este lipsit de grandoare, dimpotrivă, aceasta se află sub încărcătura pietrelor funerare și a elementelor de factură macabră.

Următorul tablou se înscrie în seria elementelor funeste, reprezentând drumul care trebuie parcurs de rubedeniile mortului pentru a-i putea depunde sicriul în groapă. Notabilă este participarea bocitoarelor – element de factură populară. Reporta, fiind foarte impresionat de cele ce văzuse, este supus unei noi încercări din cauza curiozității sale nestăpânite. Printr-un fel de incantație magică, bătrânul povătuitor transformă țintirimul într-un deal de cristal, așa încât eroul putea să vadă în pământ. Îmbrăcând haina macabrului romantic, decorul se schimbă total: „Cum intrăm întâi în țintirim, iată/ Vro trei îngropați demult deodată:/ Așa putrezise și carne și toate/ Câte le avusă cu sine-ngropate,/ Cât mai nu puteai cunoaște mormântul./ Singur sta din carne, pufăios, pământul.”¹³ Lanson consideră că reprezentarea condiției corupte a trupului este un *memento mori* adresat oamenilor care au cedat tentației plăcerilor vieții: „Moartea, ideea centrală a dogmei creștine, se detașează din ce în ce mai mult de toate credințele care îi confereau înalta sa moralitate și virtutea sa constantă pentru a deveni... un sfârșit care marchează capătul unor voluptăți egoiste”¹⁴. Elementele constitutive ale imaginii morbide la care apelează poetul sunt: broaștele râioase și șerpii sau șoarecii câmpului. Prin urmare, consider că se poate discuta despre macabrul romantic la nivel de macro și micro reflexivitate.

Nivelul macro al macabrului este reprezentat de lumea exterioară Reportei din vis, de modul în care acesta percepe imaginile și tablourile descriptive – *contemptus mundi*, în timp ce nivelul micro este constituit de lumea interioară a cadavrului, împreună cu toate reacțiile adverse sau diverse care au loc în cadrul procesului de descompunere al trupului. Sub această nouă perspectivă a macabrului în opera lui Vasile Aaron se recomandă delimitarea între cele două cosmos-uri care nu sunt paralele, ci se întâlnesc într-un receptor comun, în persoana Reportei din vis.

Nivelul macro al dimensiunii estetice a macabrului este alcătuit prin urmare de inscripții funerare, fugitive momente cinegetice și episodul din finalul capitolului al doilea: „Crăiasa cu mare pompă să ivește/ ... / Pe mâna dreaptă pe lângă crăiasă./ Merjea o fâmeie cu totul frumoasă./ Cu un prunc în brață, cu capul drept,/ Lăsat spre curatul zisei fâmei pept./ Avea acest prunc în mâni o săgeată/ Foarte lucioasă, tinsă și armată./ Pruncul era gol, orb fără vedere/ Și cu aripi multe, pline de putere/ Însă macar orb, totuș cu săgeata,/ Clătind arcul tare întins, rănea ceata./ Săgeata din rană venea înapoi, Spre a prelunga marile nevoi./ Așa săgetatul să purta, cât nime/ N-ar fi rămas viu din acea mulțime,/ De nu o fâmeie bună, oarecare, / S-ar fi trimis doftor lor spre vindecare”¹⁵. Acest episod relevă o nouă față a macabrului, aș îndrăzni să-i spun tocmai schița unui profil grotesc surprinsă în imaginea unui

¹² Printre aceștia enumărăm pe: Pompei, Priam, Brut, Magdalena, Rumi, Elena, Iudit, Hesiod, Ahile, Petronelo.

¹³ Vasile Aaron, *Reporta din vis*, în *Scrieri literare inedite*, documente literare alese, publicate, adnotate și comentate de Paul Cornea, Andrei Nestorescu și Petre Costinescu, Editura Minerva, București, 1981, p. 43.

¹⁴ Gustave Lanson, *Histoire illustrée de la littérature française*, Librairie Hachette, Paris, 1923, p. 130.

¹⁵ Vasile Aaron, *Reporta din vis*, în *Scrieri literare inedite*, documente literare alese, publicate, adnotate și comentate de Paul Cornea, Andrei Nestorescu și Petre Costinescu, Editura Minerva, București, 1981, pp. 107 – 108.

prunc orb, dar cu aripi puternice, prunc ce rănea oamenii cu săgeata. Macabrul se colorează prin efectele pe care pruncul – element al grotescului – le are asupra oamenilor: „Iar ranele cele cu tot veninate/ Rămânea neștrânsă și nevindecate”¹⁶, așa încât se face că mulțimea oamenilor ce o însoțea pe Crăiasa Dezmerdării era alcătuită din trupuri în stare de putrefacție. Un alt episod care poate fi pus pe seama grotescului este prezentarea femeii din partea stângă a Crăiesii : „Sta lângă aceasta iarăși un prunșor,/ Ca și cel dintâi, întocma odor./ Nu putea deschide ochii, sta smolit,/ Tot clătînându-și capul ca un ameițit/ ... / Nu știu cu ce apă împroșca în ea”¹⁷. Ironia de care dă dovadă scriitorul prin sublinierea substantivului odor reprezintă o altă caracteristică definitivă pentru stilul lui Aaron. Lucrând cu imaginile, cu puterea de reprezentare a visului, am putea spune că tabloul celor trei femei încadrate de cei doi prunci, este unul de factură suprarealistă. O imagine statică receptată ca fiind drept o poză dintr-un album, este, însă, în cazul scriiturii lui Aaron fluidă, un amalgam de elemente care au puls, care vibrează exact la momentul potrivit.

Nivelul micro al universului macabru surprins în poem se reflectă cu ajutorul fragmentelor în care este descrisă imaginea cadavrelor sub dealul de cristal. În completarea observațiilor făcute după analizarea primului cadavru, Aaron redă prin versuri următoarea întâlnire cu macabrul: „Pășând mai încolo, alt mort am aflat,/ Numai de vro zece zile îngropat./ Acest trup de mort încă n-au fost putrezit,/ Numai vinețisă și s-au fost negrit./ Muște mititele pe el să prăsisă,/ Carii spre a cărnii mâncare răpșesc.”¹⁸ Impactul acestor descrieri este destul de mare, dintr-o oarecare perspectivă, poemul trebuie citit cu toate simțurile alerte. Ultimul flux al categoriei macabrului se regăsește transcris în imaginea ultimului cadavru întâlnit: „Fiind îngropat de mult, putrezisă,/ Și vermii în toate părți îl sfridilisă,/ Sugea cu răpștire carnea putrezită/ Ca o hrană dulce și neprețuită.”¹⁹ – după cum se poate observa autorul urmărește o regulă textuală prin care este surprins totul, începând cu suspendarea temporalului prin care se încearcă reprezentarea celor trei delimitări temporale: trecut – prezent – viitor. „Corespondentul simbolic al morții conceptuale nu poate prezenta decât o formă fixă – un schelet – și nu una în devenire. Prin urmare, a confunda un mort cu însăși moartea ar fi să confundăm particularul cu generalul și efectul cu cauza.”²⁰. Liantul între cele două niveluri de materializare a macabrului îl reprezintă *Reporta*.

„Cadrul rigid al literaturii definitului era spart, depășit, în acest moment și – principal - literatura nu va mai accepta de acum canoane limitative. Nu este puțin lucru că literatura noastră va căpăta certificatul său de maturitate sub auspiciile unei asemenea etape de deschidere, de îmbogățire, pentru că amprenta acestei căutări a eliberării se va traduce prin două consecințe concrete și importante : o perspectivă gravă, esențială, matură asupra vieții în sine, lipsită însă de leștul unei tradiții închistate și retrograde și apoi o disponibilitate deplină față de temele cele mai noi.”²¹

În ceea ce privește estetica macabrului romantic, mai ales specificitatea ei în cadrul operei lui Vasile Aaron, trebuie menționat că prin ineditul imaginilor, impactul sinestezicilor, puterea de asamblare a criptogramelor macabre, raportarea la o macro și o micro necropolă, impulsul grotesc al vibrațiilor, sudarea elementelor baroce de tipul: lumea ca vis și viața ca vis cu elemente onirice – prin aportul pe care visarea îl are în cadrul operei, *Reporta din vis* este într-adevăr o operă cu totul și cu totul originală, putând fi considerată precursor a multor alte asemenea reprezentări.

¹⁶ *Ibidem*, p. 108.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 44.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Pavel Chihaiia, *Sfârșit și început de ev*, Editura Eminescu, București, 1977, p. 25.

²¹ Mircea Angheliescu, *Preromantismul românesc*, Editura Minerva, București, 1971, p. 259.

În concluzie, aş dori să reamintesc premisele acestei lucrări: enunţarea unor judecăţi de valoare în legătură cu reprezentarea categoriei estetice a macabrului în operele literare de la începutul secolului al XIX - lea . Consider că această analiză ar fi fost mult mai ofertantă dacă ar fi existat o modalitate de recuperare a întregului poem, însă cele 4088 de versuri ale variantei existente sunt adecvate în ceea ce priveşte reprezentarea macabrului într-un mod original şi marcant. Cert este faptul că cea de pe urmă operă a lui Vasile Aaron reuşeşte să schimbe imaginea literaturii de dinainte de 1830 prin scriitura inovatoare pe care acesta o promovează. „Prin latura originală a *Reportei din vis* Aaron contribuie la descătuşarea lirismului de sub tirania tiparului clasic. Meritele sale nu se reduc la prelucrarea mai mult ori mai puţin izbutită a unui complex motivic tradiţional; nici nu se măsoară prin importanţa efortului depus într-o epocă de respiraţie creatoare mai degrabă astmatică, ci se situează în direcţia construirii obiectului beletristic, cu alte cuvinte a trecerii de la scris la scriitură, de la catehizare şi parabolă la literatura propriu – zisă.”²²

Bibliografie:

Bibliografie primară

1. Aaron, Vasile, *Reporta din vis*, în *Scrieri literare inedite*, documente literare alese, publicate, adnotate şi comentate de Paul Cornea, Andrei Nestorescu şi Petre Costinescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1981.

Bibliografie secundară

1. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2008.
2. Beguin, Albert, *Sufletul romantic şi visul*, Editura Univers, Bucureşti, 1970.
3. Vornicu, Mihai, *Despre poezia ruinelor*, în *Structuri tematice şi retorico stilistice în romantismul românesc*, Editura Academiei, Bucureşti, 1976.
4. *Scrieri literare inedite*, documente literare alese, publicate, adnotate şi comentate de Paul Cornea, Andrei Nestorescu şi Petre Costinescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1981.
5. Huizinga, Johann, *Amurgul Evului Mediu*, Editura Minerva, Bucureşti, 1970.
6. Chihaiia, Pavel, *Sfârşit şi început de ev*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1977.
7. Lanson, Gustave, *Histoire illustrée de la littérature française*, Librairie Hachette, Paris, 1923.
8. Angheliescu, Mircea, *Preromantismul românesc*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971.

²² Vasile Aaron, *Reporta din vis*, în *Scrieri literare inedite*, documente literare alese, publicate, adnotate şi comentate de Paul Cornea, Andrei Nestorescu şi Petre Costinescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1981, p. 15.